

METKA PESERL

Razmislek o Bhagavad-giti

Duhovnost. Verjetno ena najbolj zlorabljenih besed zadnjih desetletij. "Duhovne" skupine vznikajo kot gobe po dežju, "duhovne" revije polnijo tržišče, "duhovni" učitelji razsvetljujejo uboge nevedneže. Ponudbo dopolnjujejo skupine za meditacijo, zdravljenje, spreminjanje prehrabnih navad. Posplošenost pojma duhovnost ima grenko posledico: ker nas z njim posiljujejo na vsakem koraku, smo ga že naveličani. Tudi razne konotacije so vedno bolj negativne – v misli prinašajo podobe vzvišenega guruja v ohlapnih oblačilih s skrivnostno senco v očeh, v presto zvitega (in enako mršavega) telesa zasanjane meditantke, komercialnih tele-vedeževalk, pojočih harekrišnovcev na Prešernovem trgu. Duhovno ponudbo doživljamo skoraj kot reklamo – če nas očara, si jo zapomnimo, sicer pa gre mimo nas, v nobenem primeru pa se nas dejansko ne dotakne. Čas terja, da je duhovnost le etiketa za izdelke, nič drugačna od drugih etiket. Le redko kdo se vpraša, kaj je pravzaprav *bistvo* duhovnosti, zato se ta beseda uporablja le kot ena od nejasno razmejenih sopomenk nematerialnega: abstraktno, mistično, nadčutno, nadnaravno, subtilno, metafizično, iracionalno, duševno.

Dejstvo je, da izraz duhovno izstopa izmed naštetih sinonimov. V teoloških, psiholoških in drugih besedilih, ki razčlenjujejo človekov obstoj, redno srečujemo razlago (skorajda aksiom), da je človek telesno, duševno in duhovno bitje. Razlika med telesom in drugima dvema komponentama je očitna, zato bom pojasnila le razliko med duhom in dušo. S pojmom duševnost je mišljena plat človeka, s katero se ukvarja psihologija – duševni procesi, kot so čustvovanje, hotenje, razmišljanje, intelekt

(razsojanje), spominjanje, domišljija, ki se dogajajo na ravni subtilne materije. Duhovnost je povezana s še bolj skrito in manj vidno komponento človeka, dušo. To je nematerialno bistvo človeka (in drugih živih bitij), ki mu daje živost in zavedanje. Izraz duhovno se nanaša na tista področja, dejavnosti in lastnosti, ki človeku omogočajo identifikacijo sebe kot duše, čeprav je nujen del tega procesa proučevanje duha (torej razumsko-spoznave strani človeka, ki zajema vse duševne procese). Besedi duhovnost in duševnost sta povezani z istim korenem "dych-" in v razvoju jezika je prišlo do pomenskega križanja: duh-duševnost, duša-duhovnost (tudi duhovnik je oseba, ki uči o duši). Seveda so vsi trije vidiki človeka medsebojno povezani in v stalni interakciji, kljub temu pa so – vsaj teoretično – dovolj ločljivi, da lahko prepoznavamo tudi značilnosti vsakega posebej. (to je podrobneje opisano v moji diplomski nalogi, dostopni na <http://us.geocities.com/metkapeserl/diploma.htm>)

Ker pomenski obseg besede duhovno navadno ni jasno določen in poenoten, prihaja med strokovnjaki do nesporazumov in neustrezne rabe tega izraza, ko ga vključujejo v kontekst proučevanja različnih področij. Naj za ilustracijo neustrezne rabe navedem nekaj primerov iz literarne teorije oz. zgodovine, še prej pa moram omeniti izjemo: to je beseda duh v smislu splošnih miselnih, nazorskih značilnosti (duh časa in razne izpeljanke, npr. duhovna zgodovina) ali splošnega psihičnega razpoloženja (tekmovalni duh); ta pomena sta uveljavljena in splošno sprejeta. Franc Zadavec v *Slovenski ekspresionistični liriki* zelo pogosto uporablja izraze "duhovno", "poduhoviti" ipd. Skoraj vedno jih uporablja v smislu abstraktnosti, nadčutnosti ali skrivnostnosti. "Ekspresionistov stavek sporoča ali veliko snovnega ali pa veliko duhovnega, zdaj kopiči snovne, drugič abstraktne prvine." Na drugem mestu poimenuje vrsto metafor kot "duhovne", a v enem naslednjih odstavkov zanje uporabi izraz "abstraktne": "Tudi Miran Jarc piše abstraktne metafore." Podobno lahko zaključim v zvezi s citatom: "Zato pesnik pretelesen motiv prekrije z duhovno meglico, stvarni prizor omili in ovije z iracionalnimi pomeni." Za Zadavca (in seveda tudi za večino drugih piscev) je torej lahko duhovno vse, kar ni snovno, čutno zaznavno. Včasih pa je izraz dejansko uporabljen ustrezno moji definiciji, kot npr. v primerih: "V pesmih /A. Vodnika/, ki zatajujejo snovno, čutno, se kdaj oglasijo tudi mitska bitja, Marija, bog, angel, ki zadržijo ljubezen v duhovnih mejah, ljubimca nadzorujejo in posvečujejo, njuno razmerje poskrivnostijo v sakralni obred." Ko se v življenje nekoga tako ali drugače "vmešajo" Bog in druge svete figure – v tem primeru iz krščanskega ozadja – ki veljajo za duhovne, ta dejansko pride v stik z duhovno platjo svojega bitja. Predpogojev za to je seveda več in so povezani tudi s posameznikovo duševnostjo, dejstvo pa je, da njegov obstoj preide na drugo raven, ki ji lahko pogojno rečemo tudi svetost.

Kot tradicionalno razlago razločevanja vsebine in forme literarnih del navaja J. Kos v svojem *Očrtu literarne teorije* trditev, da je vsebina nekaj duhovno-idejnega, forma pa nekaj čutnega. Po Heglu je ideja nekaj duhovnega in to je

vsebina umetniškega dela, čutnost pa je njegova forma. Malo drugače (in tudi pomanjkljivo) je to razložil M. Bahtin: v vsebino naj bi spadale spoznavne in etične funkcije (to se je po tradiciji imenovalo "duhovno"), v formo pa estetske (po tradiciji bi to ustrezalo "čutnemu"). Dejansko pa estetske lastnosti obstajajo tudi v vsebini sami in prav tako forma ni le nekaj estetskega, ampak pogosto vsebuje značilnosti iz prve skupine. Kljub tej nedoslednosti pa se mi zdi tako poimenovanje bližje resnici, če za izhodišče vzamem prej omenjeno pojmovanje duhovnosti, s tem da so lahko duhovni le motivi, ideje in tematika v besedilu, ne pa neka splošna, v vseh literarnih delih prisotna komponenta. Pojem duhovno je glede na to v tradicionalni razlagi uporabljen neustrezno in bi ga bilo bolj ustrezno zamenjati z nematerialno, abstraktno. Sama zgradba literarne umetniške namreč nima prav nobene zveze z duhovnim. Neustreznosti tradicionalnega pojmovanja se zaveda tudi J. Kos, saj pravi, da je v sodobni filozofiji in psihologiji pojmovanje "duha" in "čutnosti" vse bolj zapleteno zaradi vedno novih empirično-psiholoških, psihoanalitičnih ali fenomenoloških pogledov na človekovo duševnost, na njena razmerja s telesom, svetom in podzavestjo.

Znotraj literarne teorije je mnogo področij, ki jih je možno povezati s teorijo fizično-duševno-duhovno; naj kot primer navedem uveljavljeno pojmovanje estetskih, etičnih in spoznavnih razsežnostih literarnega dela. Na človeka kot duhovno bitje lahko vplivajo nekateri elementi etične razsežnosti (religiozne, filozofske ideje), na njegovo duševno plat pa prav tako nekatere etične (družbeno-socialne, politične, moralne) ter tudi estetske (užitek ob doživetju lepega) in spoznavne ideje (dojemanje stvarnosti, učenje o svetu). Sama fizična plat človeka nima vloge pri doživljanju umetnosti, čeprav zaznave potujejo preko telesnih čutil. Ker se vsaka zaznava preko živčevja prenese v možgane, ki jo razvrstijo, razumejo in ozavestijo, ima fizično telo predvsem vlogo posrednika dražljajev (kar je seveda nepogrešljivo – kako bi zaznavali svet brez čutil?). Človek je večplastno bitje, zato je pomembno, da doživlja vse tri razsežnosti literarne umetnine. Za njegov duhovni razvoj je pomembna predvsem etična razsežnost (verske resnice, življenjska načela, filozofija bivanja) – ta nikakor ne bi smela biti zanemarjena. Druge lahko sicer nudijo užitek ali izziv na duševni ravni, ker pa je človek (po teoloških razlagah) prvenstveno duša, naj bi mu literatura pomagala pri spoznavanju samega sebe. Seveda ne odobravam skrajnega poudarjanja etične funkcije in prepričevanja, posledica česar sta pogosto idealizem in tendence v literaturi, strinjam se le s podajanjem spoznanj, ki naj jih bralec sam presodi in uporabi, kot se mu zdi razumno. Temu pa se večina umetnikov tako in tako ne more izogniti ...

Kdor se želi znanstveno ukvarjati z mejnimi področji človekovega obstoja, kot so duša, Bog in smrt, kmalu naleti na nepremostljivo težavo: literatura, ki ponuja največ pojasnil in dokazov o tem, je označena kot neznanstvena in torej neuporabna na strokovnem področju. Nekateri discipline znotraj psihologije se resda dotikajo teh tem, toda človeka obravnavajo predvsem kot duševno bitje v

interakciji z okoljem, ne pa kot duhovno entiteto z možnostjo neodvisne eksistence. Le teologija (in delno filozofija) se ukvarja s človekom kot dušo in njegovim odnosom do najvišjega bitja, Boga.

V času šolanja se o duševnosti učimo na vsaki gimnaziji, o duši pa lahko nekaj malega izvemo samo pri verouku. O tem področju razpravljajo le filozofi in teologi, vendar bolj na nivoju teoretičnega razglabljanja kot izkustvenih oz. empiričnih ugotovitev, zato je objektivnost za druge strokovnjake vprašljiva. Glede na to, da splošno sprejeta strokovna literatura o tem področju ne obstaja, ostanejo edini vir podatkov – pa če se sliši še tako čudno – temeljne svete knjige posameznih religij (*Sveto pismo, Koran, Bhagavad-gita* idr.). Seveda pri tem ne mislim na religije kot masovna gibanja, sentimentalizem, verski fanatizem, slepo vero, ampak na njihove temeljne resnice, ki obravnavajo dušo in njeno naravo ter so (bolj ali manj eksplicitno) zapisane v omenjenih svetih spisih. Bralec, ki ni obremenjen s predsodki o nerelevantnosti tovrstne literature, lahko v njih najde poglobljene opise te tematike, čeprav je večer problem avtentičnost; izvorni nauki so se pogosto razvijali v drugačnem okolju od tistega, v katerem so nastali, zato so se sčasoma spreminjali po normah organiziranih religij. Prvobitno znanje naj bi torej prišlo iz čistega vira, ljudje s sebičnimi motivi ali z napačnim razumevanjem pa ga sčasoma bolj ali manj prilagodijo. Posledica tega je, da večinoma ne vemo, kaj sveti spisi dejansko učijo in ne poznamo modrosti, ki jo podajajo vsak na svoj način (v skladu z okoliščinami, v katerih je nastal). Duhovna literatura je zato pogosto a priori zavržena kot neznanstvena, pomešana s sentimentalno-verskimi čustvi in dogmatična, kar ji odvzame objektivno-logično neoporečnost. To je verjetno razlog za trditve psihologov Muska in Pečjaka v njuni *Psihologiji*, da je treba znanstvene razlage, ki slonijo na razumskih, izkustvenih in naravnih pojasnilih, razlikovati od drugih (tradicionalnih, mitičnih, verskih), ki temeljijo na avtoriteti izročila ali verskega razodetja. Do slednjih v zgodovini navadno ni bilo kritičnega odnosa, sprejemali so jih kot dogme, šele kasneje se je razvilo kritično razpravljanje o raznih pojavih, tako duševnih kot duhovnih. Verodostojno razlago človekove narave in delovanja naj bi ponudila le moderna znanstvena psihologija. Načelno se s temi trditvami sicer strinjam, a hkrati opažam, da avtorja posplošeno označita vse filozofske in religiozne razlage kot mentalne spekulacije ali dogme, kar pa ni povsem upravičeno, zlasti če zapira vrata potencialno koristnim dognanjem iz teh virov.

Znanstvena psihologija ima omejeno področje raziskovanja in dejansko ne proučuje človeka kot duhovno bitje v prej omenjenem smislu. Z izključevanjem ene njegovih bistvenih komponent siromaši celosten pogled na človeka kot večplastno entiteto. Problem psiholoških raziskav, namreč oteženo empirično raziskovanje neoprijemljivih mehanizmov, je še toliko večji na ravni proučevanja duše in Boga. Zlahka pride do neobjektivnosti (kar je značilno tudi za filozofijo), zato je eksaktnost in logična neoporečnost v duhovni znanosti še toliko bolj nujna. Empirični dokaz duše in duhovnih pojavov z razpoložljivo tehnologijo in

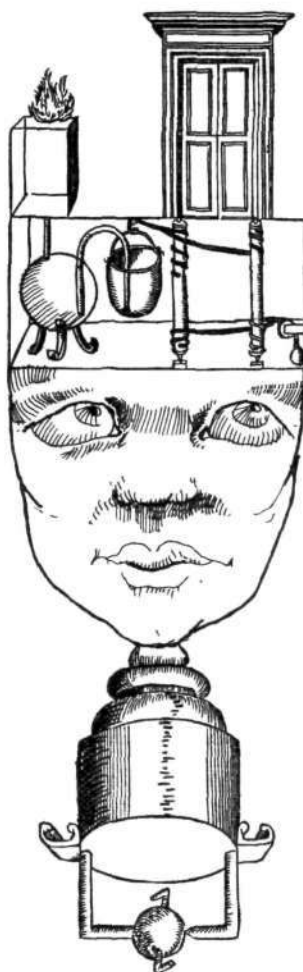
metodološkimi pristopom ni možen, zlasti če jo hočemo opazovati neposredno. Lahko pa na njene lastnosti sklepamo po simptomih, ki jih povzročajo v okolju. Te metode se poslužujejo kvantni fiziki pri opazovanju subatomarnih delcev – ne morejo jih neposredno opazovati, lahko pa proučujejo, kako se vedejo v določenih okoljih. Kako opazovati neviden delec z obstojnim časom 10^{-15} sekunde? Duša je še bolj neoprijemljiva, vendar v svojem okolju pušča neprimerljivo bolj jasne in kompleksne sledi, zato je lahko njeno proučevanje enako znanstveno kot proučevanje fizikalnih kvantov.

Od vseh svetih spisov, ki govorijo o duhovnosti in duši, je med najbolj znanstvenimi in poznanimi *Bhagavad-gita*, temeljno delo hinduizma. *Gita* (običajna krajšava za *Bhagavad-gito*) je del obsežne vedске literature, iz katere so filozofsko, umetniško in religiozno inspiracijo črpali mnogi uveljavljeni misleci tega in prejšnjega stoletja, npr. Schoppenhauer, Goethe, Einstein, Tesla. S stališča današnje znanstvene logike in metodologije na prvi pogled ne bi mogli trditi, da ima *Bhagavad-gita* kako znanstveno vrednost, saj sodi med tipične religiozno-filozofske tekste, toda v kontekstu takratne kulture, miselnosti in izražanja je avtentično strokovno besedilo. Če jo znamo postaviti v pravo idejno-časovno perspektivo, najdemo v njej niz jasno argumentiranih dokazov o duši in Bogu. Dejstvo, da so duhovni objekti kot predmet proučevanja današnji znanosti zaenkrat bolj ali manj tuji, pa bi moralo biti prihodnjim generacijam bolj izziv kot ovira.

Zgodovinsko ozadje nastanka *Bhagavad-gite* in njena vsebina

Indijski podkontinent je ozemlje, na katerem se meša veliko kultur in religij. Zgodovina Indije sodi med najstarejše na svetu, prinaša pa sporočilo o stoletjih bogastva, modrosti in slave, a tudi prevratov, bojov in nemirov. Nenavadna značilnost prebivalcev te velike države je, da v zadnjih 5.000 letih niso dopustili korenitih sprememb kulture, katere glavni nosilec je na svetih spisih Vedah zasnovana religija. Zato so se umetniška in znanstvena vedska dela ohranila tako rekoč nespremenjena tudi po več tisočletij in so ob primerjavi starih recenzij istih knjig z različnih koncev Indije opazne le manjše razlike.

V zadnjem tisočletju so Indijo v iskanju bogastva napadli razni narodi, med drugim tudi Britanci, ki so hoteli svoji kulturi zvestim indijskim "krivovercem" vcepiti "zahodno" religijo, krščanstvo. Nekateri britanski jezikoslovci so se želeli naučiti starega indijskega jezika sanskerta, a jim tamkajšnji učenjaki niso hoteli predati znanja. Zavedali so se, da prišleki premalo spoštujejo sveto znanje in to se je potrdilo, ko so do sanskerta nekako le prišli: njihov glavni namen je bil namreč pokazati manjvrednost indijske kulture. Naredili so veliko delo prevajanja sanskrtskih tekstov v nemščino in angleščino, žal pa so zaradi prikritih motivov razumevanju Ved naredili veliko škode, ker so prevode prilagajali pokristjanjevalskim interesom. V Evropi se je tako oblikovala povsem specifična slika o Indiji in njeni književnosti. Vede so bile predstavljene kot delo neukih, primitivnih plemen, brez umetniške ali znanstvene vrednosti. Le

nekatera dela so pustila vtis na znanstvenike in umetnike 19. in 20. stoletja, največ pa prav *Bhagavad-gita* – *Gospodova pesem*. Poznali in cenili so jo zlasti v Veliki Britaniji in Nemčiji, od tam pa je njen sloves segel tudi na naša tla. Prevodov *Bhagavad-gite* iz sanskrta, v katerem je napisana, je ogromno, sama sem se oprla na prevod A. Č. Bhaktivedante Swamija Prabhupade, ki je proučevanju *Gite* posvetil velik del življenja. Pred nekaj leti je bil njegov angleški prevod preveden v slovenščino.

Bhagavad-gita je del največje svetovne pesnitve *Mahabharate*, ki naj bi bila zapisana pred dobrimi 5000 leti. Pričevanje o tem najdemo v samih Vedah,

v katerih avtor Šri Vjasadeva natančno opiše položaj zvezd v času njihovega nastanka, brez česar bi se informacija o času nastanka dela zelo težko ohranila do danes. Šri Vjasadeva velja za avtorja glavnine vedskih spisov in ker je znanost o Bogu ubesedil tako inteligentno, velja med poznavalci za literarno inkarnacijo Boga. S stališča pripovednosti sodi *Bhagavad-gita* v filozofsko, tako imenovano *upanišadsko* zvrst. V času njenega nastanka so veljale stroge norme, po katerih je moralo biti zapisano vsako delo, posebej tista z duhovno vsebino. Kot prvo je bilo treba upoštevati stroga pravila sanskrske logike in slovnice, pa tudi poetike, tako da je vseh 700 verzov *Gite* napisanih v dveh točno določenih kvantitativnih metrih (imenovanih *anuštup* in *trištup*). Od omenjenih strogih pravil, po katerih je možno prepoznati avtentičen vedski duhovni spis, naj jih omenim le nekaj, saj je za globlje razumevanje vseh pravil potrebno temeljito poznavanje sanskrta in *njaje* (vedske logike): vidno mora biti sosledje petih korakov pri sklepanju logičnega zaključka (*teze*, *dvoma*, *antiteze*, *sinteze*, *usklajevanja*); upoštevanih mora biti šest poudarkov v besedilu: začetek, zaključek, ponovitev, posebnosti, cilj in razlaga smisla; zaobsežena morajo biti načela *sambandhe*, *abhidheje* in *prajodžane* (razlage odnosov med posameznimi resnicami, poti do izpolnitve podanih ciljev in samih ciljev). Poleg metričnih in logičnih pravil, ki jih upošteva pisec *Gite*, je v delu mnogo elementov pesniškega jezika in raznih analogij za lažje in poglobljeno razumevanje idej, ki so z njimi ponazorjene.

Mahabharata govori o dolgoletnem sporu med rodbinama Kurujev in Pandujev, ki doseže napeti vrhunec v bratomorilski vojni na bojišču Kurukšetri. Tik pred spopadom se začne nenavaden pogovor med bojevnikom Ardžuno in Krišno, ki ga že do tega dogodka v *Mahabharati* spoznamo kot Vsevišnjega. Krišna, Bog, čeprav je tu v vlogi kočijaža, nastopi kot učitelj in pouči Ardžuno o življenjskih resnicah, ki mu pomagajo stopiti v boj brez moralnih zadržkov, vedoč, da s svojimi dejanji ne bo kršil božjih zakonov. *Gita* na osnovi specifičnega dogodka analizira podobne situacije, s kakršnimi se ljudje soočamo na vsakem koraku, in ponuja univerzalne rešitve za raznovrstne težave in zablode. Od popolnega obupa, ki ga Ardžuna izrazi v verzu 2.9, pa do konca, ko se v verzu 18.73 z veliko samozavestjo odloči za borbo, je knjiga nabita z nauki.

Za popolno duhovnost literarnega dela je bolj kot karkoli drugega potrebno avtentično poznavanje tega področja, pri čemer je najpomembnejše subjektivno objektivno poznavanje samega sebe. To je svojevrsten paradoks, ki pa je v *Bhagavad-giti* jasno razrešen, če le zaupamo njeni avtoriteti – literarna inkarnacija vsevednega Boga zapisuje govor Boga Krišne, kar vsaj teoretično reši navzkrižje subjekta in objekta. Tudi če ne upoštevamo tega tradicionalnega stališča, lahko že sami argumentaciji dela priznamo nekakšen višji uvid, neoporečnost sistematične razlage duše, Boga in sveta. Ardžunovo zaupanje v Krišnove besede je opazno že od samega začetka in preveva celotno vzdušje, hkrati pa je tudi ključ do razumevanja njenih naukov. Čeprav na začetku zasuje Krišno z vprašanji in izrazi mnogo upravičenih dvomov, s katerimi opraviči svojo odločitev, da se ne bo boril, vendarle pokaže tudi popolno zaupanje, da mu bo Krišna

pomagal v kočljivem položaju. Krišna Ardžuno najprej ostro, a prijateljsko pokara, saj sicer velja za zelo učenega in velikega bojevnika, nenadoma pa se nespametno in strahopetno izogiba boju. Spomni ga na razliko med dušo in telesom, na dejstvo, da duš nasprotnikov ne more ubiti. Čeprav je najpomembneje delovati za interes duše, tega ni mogoče storiti ločeno od telesa, v katerega je duša ujeta. Zato ga Krišna opomni, da je njegova narava v tem svetu delovati kot vojščak in da tega ne bo mogel pregnati iz sebe, tudi če navidezno postane puščavnik. Potem ga pouči še o razliki med delovanjem s pravim znanjem in brez njega ter o simptomih modrih in nevednih ljudi. Znanje vodi v nenavezanost, radost in osvoboditev, nevednost pa v zapletanje, nesrečo, degradacijo duše. Nenavezan ni tisti, ki opusti vsakršno delovanje, temveč tisti, ki ni navezan na rezultate dela. Tako delovanje se imenuje žrtev in če je usmerjeno k Bogu, se mu reče joga.

Krišna do konca šestega poglavja trdno vzpostavi jogo kot najboljšo vrsto delovanja, ne glede na to, skozi katero dejavnost se izraža: meditacijo, študij, rituale, kmetovanje ali vojskovanje. Nato se v srednjih šestih poglavjih osredotoči na opis objekta joge, Boga. Temeljito pojasni, zakaj naj bi bil on osrednji cilj vseh človeških prizadevanj in kaj vse je v zvezi s tem pomembno. Tako materialna kot duhovna energija izvirata iz njega, on nosi vse, čeprav je neviden, kakor vrvica nosi bisere, a je ne vidimo. On je bistvo vsega velikega, močnega, slavnega in bogatega. Čeprav je povsod v materialnem svetu, materialna energija nanj nima vpliva. To ga loči od individualnih duš, ki zlahka zapadejo pod razne vplive. Osvobodi se jih lahko le tisti, ki se posveti jogi in se otrese zmotnih razumevanj o Bogu, ki jih Krišna prav tako opiše. To stopnjo duhovnega razvoja lahko dosežejo le redke duše.

V osmem poglavju je opisano, kako jogiji tehnično presežejo smrt, kako se izognejo vsem stranpotem in tako dosežejo večno duhovno kraljestvo že za časa bivanja v tem svetu, po smrti pa se več ne vrnejo v ta svet nadlog. Recept je spet meditacija o Bogu ob vseh dejavnostih, vendar o takem Bogu, kakršen v resnici je. Resnico o sebi Krišna poda v obliki paradoksa na začetku devetega poglavja: "V Svoji nepojavni obliki prežemam celo vesolje. Vsa bitja so v meni, jaz pa nisem v njih. Pa vendar vse ustvarjeno ne počiva v meni. Le poglej mojo mistično moč! Čeprav sem vzdrževalec vseh živih bitij in čeprav sem vsepovsod, nisem del vesolja, kajti jaz sam sem izvor stvarstva." Nadzira vsako dogajanje v tem svetu, sam pa ostaja nevtralen. Velike duše razumejo njegov položaj, zato ga z jogo častijo, častijo pa ga pravzaprav tudi tisti, ki ne razumejo njegovega položaja, saj ne glede na to, koga ali kaj častijo, ne morejo častiti drugega kot njega, ker je on vse. Od zavedanja o vseprisotnosti Boga in od predmeta čaščenja je odvisen rezultat, ki pa ga lahko podari samo Bog in nihče drug. Zato je najbolje častiti njega na način, ki ga priporoča on sam.

Deseto poglavje še bolj neposredno pojasni vseprisotnost Boga in ko Ardžuna sliši razlago, si želi to videti. Krišna v enajstem poglavju usliši njegovo željo in mu pokaže svoje kozmično telo. V dvanajstem razjasni dvom o tem, ali je višji

njegov osebni ali brezosebni vidik in da prednost osebnemu, poleg tega pa opiše lastnosti človeka, ki ima osebni odnos do Boga. V naslednjih štirih poglavjih se vrne k opisu materialnega sveta na podlagi treh gun (vezujočih sil, modusov), nevednosti, strasti in vrline, ter poda navodila, kako se postopoma dvigniti nadnje, se osvoboditi njihovih vplivov in doseči stanje duhovne zavesti. Sedemnajsto poglavje je opis religij glede na gune s poudarkom na najvišji religiji, ki je onstran gun. Osemnajsto poglavje nazorno povzema celotno vsebino in spet poudarja jogo kot najvišjo obliko delovanja. Ardžuna se naposled odloči upoštevati Krišnova navodila in postati pristen jogi, kar v njegovem primeru pomeni, da se bo navkljub prejšnjim dilemam bojeval, kot mu nalagajo družbena dolžnost, osebni položaj in nenazadnje Bog. Preizkušnja je še pred njim, a je neomajno prepričan, da jo bo uspešno opravil.

Duhovnost in duševnost v *Bhagavad-giti*

Videli smo že, da je človek triplastno bitje, ki mora posvečati dovolj pozornosti telesu, duhu in duši. Na telesne in duševne potrebe nas opozarjajo nagoni, na duhovne pa občutek vesti, ki ga poskušajo formulirati religiozna besedila. *Bhagavad-gita* izredno poudarja usklajenost med notranjim občutkom za prav in družbenimi dolžnostmi; Krišna je zelo jase, pa vendar ga lahko razumejo le tisti, ki poznajo širšo sliko – drugi ostanejo zbegani nad navidezno kontradiktornostjo njegovih napotkov Ardžuni. Ključ do razrešitve tega paradoksa je razumevanje meje med duhovnim in duševnim. Da bi ta pojma lažje razumeli v kontekstu *Bhagavad-gite*, bom v nadaljevanju pojasnila, kako sta zastopana v njej in zakaj menim, da je duhovnost v *Gospodovi pesmi* predstavljena sistematično in razumljivo.

Naj za začetek omenim, da je duhovno že prizorišče in celo sama vojna – polje Kurukšetra je tedaj veljalo za pomembno romarsko mesto, vojna pa je bila del božjega načrta za rešitev Zemlje pred zlobnimi kralji in viškom vojakov, kar je pojasnjeno na več mestih v Vedah. Sicer pa so že iz povzetka vsebine *Gite* izpred nekaj odstavkov razvidni mnogi elementi pristne duhovnosti: jasno je predstavljen duhovni cilj življenja (Bog); pojasnjen je odnos med dušo (nami), svetom, časom, načeli delovanja in vrhovno dušo; uravnovešeno sta opisana pojavní in nepojavní svet ter predstavljene različne možnosti prehoda iz prvega v drugega (z duhovnim znanjem, askezo in delovanjem z ljubeznijo do Boga); obravnavani so minljivost, večnost, rojstvo, smrt, smisel življenja, iskanje resnice in druge teme, ki so neposredno povezane z duhovnostjo; poudarjena je nenavezanost v povezavi z delovanjem in ne samo odrekanje. Povrhu vsega pa nauk ni dogmatičen – trditve so podkrepnjene z argumenti in ne zahtevajo slepe vere.

Tesna povezanost duha in duše je v *Giti* pravzaprav osnova temeljnega konflikta dela – iz Ardžunove duševne slabosti izvirajo problemi, med katerimi jih je pet glavnih: sentimentalna navezanost na sorodnike, izogibanje osebnemu trpljenju, strah pred posledicami nemoralnosti, bolečina zaradi družbenega razdejanja in neodločnost. Tako Krišna tudi za razrešitev konflikta uporabi

argumente, v katerih sta kombinirana duhovni in duševni pristop. Po merilih takratne družbe imajo mnoga navodila za rešitev Ardžunovih problemov skorajda klinično, psihološko vsebino, pa vendar je celosten poudarek izrazito duhoven. S tem poudarkom Krišna začne ali zaključi praktično vsak napotek. Jedro dileme, ki se vname v Ardžunovem srcu, je navidezno neskladje med glasom vesti (in družbene moralnosti) ter glasom Boga. Stoji na bojišču in vidi, da bo moral ubijati sorodnike, prijatelje, učitelje, vest in morala pa mu ukazujeta: "Tega nikakor ne smeš!" ter ta ukaz podkrepplujeta s tehtnimi argumenti. Na drugi strani stoji Krišna, ki z igrivim nasmehom (ker ima kot Bog seveda uvid tako v problem kot v njegovo razrešitev) govori: "Ne vdaj se tej ponižujoči nemoči. Ne pristoji ti. Odvrzi malenkostno slabost srca in vstani, o zmagovalc nad sovražniki." Komu prisluhni? Odgovor je: obema! Pravo vprašanje pa pravzaprav ni *komu* prisluhni, temveč *kako* jima prisluhni! Krišna na podlagi duhovnega znanja povzdigne Ardžuno na položaj, kjer je tega zmožen. Moralni razlogi proti ubijanju (posebej ubijanju bližnjih) ohranijo svojo težo, toda ko Ardžuna dokončno dojame, kakšen je globlji namen bitke in kakšna je v boju vloga njega samega in še posebej Krišne kot Boga, se brez pomislekov odloči za boj. *Gita* torej odpira višjo (duhovno) perspektivo, ki omogoča reševanje še tako brezizhodnih duševnih stisk, dvomov ali skrbi. Mogoče je tudi Einstein prišel do tega zaključka prav po branju *Gite*, saj je nekoč dejal: "Pomembnih težav, s katerimi se spopadamo, ni mogoče rešiti na isti ravni razmišljanja, na kateri smo bili, ko smo jih ustvarili."

Pri razumevanju psihičnih mehanizmov ostaja znanost brez upoštevanja duhovnosti prikrajšana za ključno sestavino. Mogoče so se prav zato tudi priznani psihologi že od nekdaj zatekali k svetim spisom svetovnih religij, da bi dobili navdih za oblikovanje novih teorij, poglobljanje vizij, razkrivanje novih področij. *Bhagavad-gita* je v knjižnicah raziskovalcev človeške narave vsekakor eden najbolj zastopanih avtentičnih besedil, ki odpirajo pot k duhovnemu preseganju običajnega. Dokler se bo znanost pri razlaganju mehanizmov v naravi in družbi oprijemala predpostavke, da se stvari dogajajo brez vpliva višje inteligence, bodo njene razlage vedno pomanjkljive in nezadovoljive. Mnogi odgovori so v osnovi že tu ter nudijo dognano in logično sliko o svetu. Starodavne kulture so bile na mnogih področjih naprednejše od dandanašnje in konstruktivno bi bilo nekatere razlage iskati v njihovem izročilu, seveda objektivno in brez mistifikacije. Verjetno je najpomembnejša – in tudi najtežja – lekcija, ki se je lahko naučimo od vzhodnih kultur, izhajanje iz razumevanja sebe. Pri opazovanju sveta (objekta) je namreč najpomembnejši opazovalec (subjekt), zato bi raziskovalec pri znanstvenem proučevanju moral poznati ne le dotično tematiko, temveč tudi sebe, sicer je ne bo mogel objektivno predstaviti. Z upoštevanjem te smernice bi lahko iz veljavnih znanstvenih modelov izčistili še vedno prisotne nedoslednosti. Če se lahko tega naučimo iz *Bhagavad-gite* (ali kakega drugega religioznega spisa), zakaj ji ne bi priznali znanstvene vrednosti in tako znanosti dodali duhovno komponento?